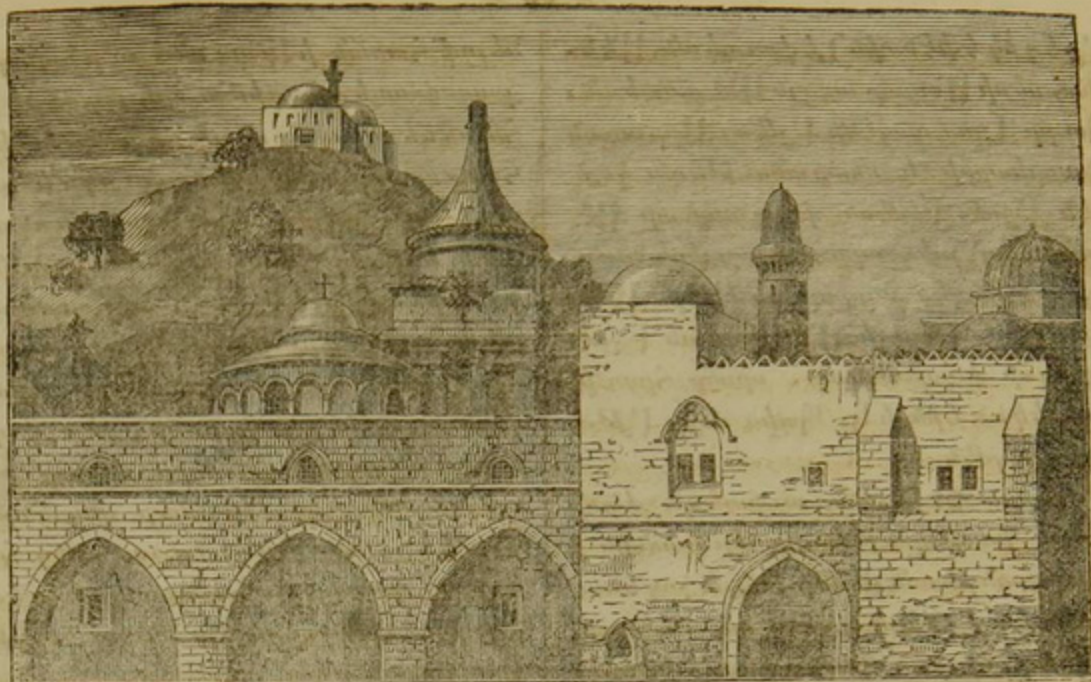

ԵՐԿՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻ 5.

ՄԱՅԻՍ 31.
1867.

Մ Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՋՂԵՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Տ. Տ. ԳԵՈՐԳԻԱՅ ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ
ՍՐԲԱԶՆԱՍՈՒՐԲ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ Ի Կ. ՊՕԼՍՈՅ Ի ՏՓԻՒՄ (1)

ՆԱՐԷՆ Վ ԵՀԱՓԱՌԱԹԻՆՆԵՐ մարտի 28ին, ժամ 5ին (1) օրթագիւղի Սարսուտեան վսեմաշուք Սխմոնիկ Էֆէն աթին ամարանոցին մէջ ազգային երեւելիներուն վերջին այցելութիւնները ընդունելէն յետոյ եկեղեցական հանգիստ իջաւ ի ծովեղերքը, ուր բոլոր խումբն բաղմութեան իւր հայրապետական օրհնութիւնները ու հրաժարական ողջոյնը մատուցանելով՝ քառաթի նաւակաւ մեկնեցաւ ի շոգենաւ, որ յատկապէս Ն. Վ ԵՀ. համար պատ-

րաստուած էր ի կողմանէ մեծադորկայ սեր Ռուսիոյ, որ և ի պատիւ Ն. Վ ԵՀ. խաչանիշ դրօշակը սարդած էր։ Ժամը 6 էր՝ երբ ճանապարհ ելաւ ամենայն յաջողութեամբ, հետք տանելով բոլոր ազգին համակրութիւնը ու որդիական սերը, որոնք իրենց ապագայ մեծամեծ ակնկալութեանց և Ն. Սրբազնութեան վերայ ունեցած ապահովութեց երաշխեքն ու գրաւականն են։ Ն. Վ ԵՀ. ուղեկից եղան՝ Պօլսոյ Լ. Պ. Վարչութեւ կողմէ Գեր. Յովհաննէս վարդապետը Սեթեան, Գեր. Խորէն վարդապետը Վալթայեան, Սեդ.

(1) Սոյն յօդուածը Տփլիսէն իրկած էն մեզ Սի. Ժնի մէջ հրատարակելու համար։

Լքեդիկ էֆէնտին՝ Նէվուզեան, Սեծ. մահտեսի Սաղաք աղայն Սուրատեան, Սուրբ Լըուտաղէմի Լմեն. Սրբաղան Պատրիարքի և միաբանութեան կողմէն Լրժ. Սիմէօն վարդապետը Սէֆէրեանց՝ տեղապահ Պօլոյ փոխանորդի : Եւրպէս Զպլայեան Վեր. Սարգիս Սրբաղանը և Սուշեղեան Լրժ. Ղրիգոր վարդապետը, որոնք հրաւիրակ եկած էին ի Կ. Պօլիս մայր Լթուռոյն կողմէն :

Սարտ 31 ին, առաւօտեան ժամը մէկին խաղաղութեամբ կը հասնին ի նաւահանգիստն Փոթի : Հոն շտեմարուէն մէջ կը ներկայանայ տեղւոյն քաղաքապետը իւր համազգեստով, և կը շնորհաւորէ՝ Ն. Ս. Ե. ի Սուսսատեան ժամանիլը, և յատկապէս Կովկասեան սահմանաց Բարձրա. Սիւսպէլ մեծ Դքսի կողմանէն՝ իրեն եղած յանձնարարութիւնը կը յայտնէ ամենայն փառաւորութեամբ ընդունելու զՆ. Ս. Ե. հափառութիւնը. որ և նա իւր կողմանէ խորին շնորհակալութիւն յայտնելով, և իրեն համար պատրաստուած նաւակն իջնելով կ'ենեն ցամաք : Կովեղերքը խիստ գեղեցիկ զարդարուած էր դաբնիններով և կերպաններով. հոն գիմաւորեց զՆ. Ս. Ե. Վեր. Սակար Սրբաղան արքեպիսկոպոսը հանդերձ ժողովրդով՝ շնորհաւորելով նորա գալուստը : Եւ գնացին անկէ ուղղակի քաղաքապետի տունը, ուր մեծ պատրաստութիւն եղած էր Ն. Ս. Ե. համար : Հոն տէր Սիմաւօնեան՝ Նիկողոս աղայն համառօտ ճառ մի խօսեցաւ ի ազգային սիրոյ զգացմամբ, որուն պատասխանեց Ս. Ե. Հայրապետը իւր օրհնութեամբը : Եւրպէս գիշերը ծովեղերքը լուսաւորուած էր, ուր զանազան տեսակ հրախաղութիւն եւս եղան ի պատիւ Ն. Ս. Ե. հափառութեան :

Լպրիկի առաջին օրը Փոթիէն մեկ

նելով հասան ի Սառան, ուր նոյնպէս քաղաքապետը գիմաւորեց զինքը. և հետեւեալ օրը մտան ի Վութայիս. հոն բարձր հայազգի ժողովուրդը և տէրութեան քաղաքական պաշտօնակալը դէմ ելնելով՝ մեծ ջերմեռանդութիւն կը մօտենային Ն. Ս. Ե. աջը համբուրելու : Եւրպէս գիշերը հոն հանգստացաւ եկեղեցւոյ երէցփոխան Սեծ. Ստեփան աղային բնակարանը, ուր ժողովրդեան արդի վիճակին վտայօք բաւական տեղեկութիւններ ստանալով Ն. Ս. Ե. հրամայեց որ աղջկանց համար ալ դպրոց մի հաստատեն և պէտք եղած ձեռնտուութիւնն ալ ընելու խոստացաւ :

Լմայն 4 ին հասան ի Սիւրէմ, ուր տեղ զինքը գիմաւորեցին հայ և վրացի ժողովուրդք ամենայն խոնարհութեամբ : Հետեւեալ օրը հասան ի Վրէի, ուր տեղի ընդունելութեան հանդէսը աւելի փառաւորութեամբ էր. երեկոյին շքեղազարդ սեղան պատրաստեց իւր տունը Սեծ. Ս. Ե. քանդակը լիւսանով : 6 ին հասան ի Սիսիթա. յի սդափօնը, ուր հիւրընկալեցին զՆ. Ս. Ե. Տփիսեցի վաճառականը. եւ նոյն երեկոյին փառաւոր սեղան պատրաստած էր երեւելի վաճառականը Շապրով : 7 ին ուղեկցութեամբ յիւեալ վաճառականաց և մեծ բազմութեամբ վեցերորդ ժամուէն մտաւ Ն. Ս. Ե. ի Տփիսիս : Վաղարքին մեկ ժամ մնացած տեղ յատուկ կառքեր պատրաստուած էին թէ՛ Ս. Ե. Հայրապետին և թէ՛ իւր ուղեկցոյ համար, որոնց մէջ կարգաւ բազմեցան : Հոն գիմաւորեցին ըստ սովորութեան տեղւոյն բոլոր արհեստագործք իրենց յատկացեալ դրօշներով. և Բարձր. Փոխարքային թիկնապահ զօրքերը և բոլոր հասարակութիւնը Սրբաղնատուրը Հայրապետին երջանիկ դալուստը կը

շնորհաւորեին : Այսպէս խառն բազմութեամբ հասան մինչեւ Փոխարքայի սպալատին առաջը , ուր բոլոր կղերական ուխտը եկեղեցական զգեստիւք դիմաւորեցին . և Սրբազան Հայրապետը կառքէն իջնելով՝ և զգեստաւորուած գնաց ի մայր եկեղեցին , ուր Ղեր . Սակար Սրբազան արքեպիսկոպոսը ի շնորհաւորութիւն Ն . Վեհ . երջանիկ գալատեանը՝ համառօտ բայց ազգու ատենադրանութիւն մի խօսեցաւ , զոր քիչ մի վարը պիտի տեսնեմք : Յետ որոյ Վեհ . Հայրապետը ատենախօսութիւն մի բրաւ և օրհնեց զժողովուրդը , և զՎեհ . Այստն ամենայն Ռուսաց . և մեկնեցաւ ի Վեհարանն :

Այն ամսոյ 9 ին Վեհ . Հայրապետը ներկայացաւ Բարձր . իշխանին Վրաստանու՝ մեծ Վրբին Սիխայէլի , որ մեծ և արժանաւոր պատուով ընդունեց զինքը : Այս եղանակաւ էր նորա ներկայացման եղանակը . բաց կառքի մէջ նստած էր Ն . Վեհափառութիւնը՝ Վսեմ . Օլինէյիէֆ զօրապետին հետ . երկրորդ կառքին մէջ Ղեր . Սարգիս և Սակար արքեպիսկոպոսունք . երրորդ կառքին՝ Արժ . Յովհաննէս և Սիմէօն վարդապետք . չորրորդին՝ Արժ . Պետրոս և Խորէն վարդապետք . հինգերորդին՝ Արժ . Սերոբէ վարդապետ և Ղեր . Յովհաննէս եպիսկոպոս . վեցերորդին՝ Արժ . Ստեփան վարդապետ եւայլն . եօթներորդին՝ Սեմ . Աբեղիկ էֆէնտին և Սաղաք աղայն եւայլն : Այս օրինակ հանդէսով գնաց Բարձր . Փոխարքային սպալատը , ուր մեծ սրահի մի մէջ հինգ բոսիկի չափ սպասելով Փոխարքայի սենեկապետ Օլինէյիէֆ զօրապետի առաջնորդութեամբ այն տեղ ուր կանգնած կը սպասէին 40 ի չափ զօրապետներ : Վահ . լըճին մէջտեղը դիմաւորեց Բարձր .

մեծ իշխանը զՆ . Վեհափառութիւնը , և կայնեցաւ դահլճին ճակատը Վեհափառ Այստեր սրտկերին առաջը , երեսը դէպ ի Վեհ . Հայրապետին դարձուցած . իւր ձախակողմը դըրած էր սեղանի մի վերայ Վաթողիկոսական կնիդակը և Աղէքսանդր Նեւս . քիի առաջին կարգի նշանը : Բարձր . իշխանը Վեհ . Հայրապետին Վաթողիկոսութիւնը և ի Ռուսաստան գալը շնորհաւորեց , և յետ այնորիկ ներկայացուց կաթողիկոսական հրովարտակը , ըսելով թէ՝ « Հայոց ազգը ըզ Չեզ Վաթողիկոս ընտրած է , և մեծ ինքնակալ ամենողորմած Այստը կը հաստատէ զՉեզ նոյն պաշտօնին մէջ » : Յետոյ նշանը մատոյց իրեն , ըսելով՝ « Ըմենողորմած Այստը այսու կը պատուէ զ Չեզ , և ուրախ եմ որ զ Չեզ առաջին անգամ կը տեսնեմ Ռուսիոյ Այստերութե ասպետական նշանովը » : Վեհ . Հայրապետը ամենայն խոնարհութեամբ և պարտուպաշտած ախնածութեամբ ընդունելով բարեմաղթութիւններ բրաւ , և աւելցուց ըսելով թէ իմ ազգս ու ես յոյս ունիմք մեծագոր Այստեր շնորհքները վայելելու :

Յետոյ Բարձր . մեծ իշխանը խորհրդեց Վեհ . Հայրապետէն որ իւր հետ եղող եկեղեցական անձինքը ներկայաջնէ իրեն . և նախ Ղեր . Սարգիս և Սակար եպիսկոպոսունք , ապա Արժ . Պետրոս վարդապետը ներկայացան . յետոյ Տաճկաստանէն հետը գնացող ուղեկիցները իւրաքանչիւր կարգաւ ներկայացան : Այն արարողութենէս ետքը Բարձր . մեծ իշխանը հետն առնելով զՆ . Վեհափառութիւնը իւր առանձնասենեակը տարաւ , ուր մնաց կէս ժամու չափ . և բոլոր հոն գրաւ նուղներուն խահուէով թէով պատուելէն զինի՝ վերադարձաւ Ն . Վեհ . ի Վեհարանն .

Մասնաւոր դիտողութեան արժանի է, ինչպէս կը գրէ մեր թղթակիցը, Կաթողիկոսական հրովարտակը, որուն մէջ կ'ըսէ Վեհ. Կայսրը, թէ Ղեւ աշխարհը և էս հասարակիւնը. և ինչպէս յայտնաբերենք Վաթո՞ծոյ, որ քայ Ղեւ հարողութիւնն Վրդին և եկեղեցւոյ օգո՞տը խորհելոյ և գործելոյ: Հրովարտակին ջըմանակը քառակուսի է, և չորս կողմը հայկական նշաններով զարդարուած. վերի կողմի մէջտեղը կը տեսնուի խաչ, գետնի վրայ Եւայն. մէկ անկիւնը սրբոյն թաղէտի եւ միւս անկիւնը սրբոյն Բարդողիմէոսի պատկերները. առաջնոյն տակ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի պատկերը և երկրորդին ներքեւ սուրբ Մեսրոպոյ պատկերը կը տեսնուին, Գառն Լստուծոյ գրօջը, Քրիստոսի դաստառակը եւայն:

Ըւանիկ Գեր. Սակար Սրբազան արքեպիսկոպոսի խօսեցած տեսնաբանութեան օրինակը:

«Ի՞նչն ՚ի շնորհաբեր գալուստ ծայրագոյն Պատրիարք Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց Տեառն Գեորգ-ԱՅ և Լ'սպետի ՚ի քաղաքն Տիփսիս:

«Թոյլ տուք ինձ, Լստուածընտիր Հովուապետ, խորին ակնածութեամբ մատչել յայս հանգէս շնորհաբեր եկաւորութեան Չեր ՚ի տիրախնամ. քաղաքս, և հրատարակել յունկն որդւոց հայրենեաց զայցելութիւն վերնախորհում Տեսչութեանն երկնից՝ տալով մեզ զազգասէր Հովուապետդ բարի ՚ի միսթարութիւն տխուր սրտից որդւոց մօրն լուսոյ Կաթողիկէ սրբոյ Լ'ջմիածնի: Լ'յցելութիւն ասեմ տեսչութեան երկնից՝ որոյ նախասահման տնօրէնութիւն այն կեդրոնացուցիք ՚ի Վերարժանութեան Չերում գլխազօր

ձայն և զհամակրութիւն ազգի իրրեւ հաւատարիմ վկայի՝ ընտրեցեալ գործ Վեհիգ ՚ի Տեառնէ յայդ վսեմ պատիւ մեծ Քահանայապետութեւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, առ որ աւանդին զգացուն սիրտ գտանէ այն հրաշացեալ ՚ի մեզ զմարդարեալսն անստերիւր խոստովանութիւն. «Սեծ արար տէր զառնեն իւր ընդ մեզ, և մեր եղաք բերկրեալք »: Սա՛ղ. ճԻԵ. 4:

Եւ յիշաւ ՚ի թէ առցաւք ՚ի կրօնադատութիւն խորհրդոց զմանրակը չիւ հանգամանա եկեղեցական կառավարութեանց, զտարտամ գրութիւն հոգեւորական վսեմ գործոց, և զազգապալատ ինդիր ժողովրդեան ՚ի հօտասէր Հովուապետդ վասն բարութեան եկեղեցւոյ իւրոյ սրբոյ, յանհնարիցն է չխոստովանել, Հայրապետ մեծ, թէ տակաւին հաշտ ակամբ հայի Բարձրեայն ՚ի նուիրական տեղի Եւման Սիւրբի իւրոյ և ՚ի բնագաւառն Հայաստանի: Ուստի առ ՚ի նախանձելի բաղանջ հանգիստցուցանելոյ զայն Չերք ըստ օրինակի հարցն մերոց առաջնոց, այսօր կայեալ զաջոյ ձեռանէ Չերմէ ՚ի խորհուրդս իւր առաջնորդէ, և վառօք ամեալ զՉեզ յարեւմտից յարեւել՝ բանոյ Չեր առաջի զսասարեզ չքնաղ մեծարարութեանց, ՚ի նորոգութիւն վառաց Տաճարին սրբութեան, ՚ի բարեկարգութիւն հոգեւորական վսեմ գործոց, և ՚ի յառաջադիմութիւն ազգային հոգեւոր գալլոցաց բացելոյ ՚ի թեմն և ՚ի քաղաքս. յորս ըստ տուեալ Չեզ ՚ի վերուստ հոգեկան զօրութեանց՝ բրբռտամբ չափ ձգնելոյ էք ՚ի կործանումն խաւար տգիտութեան: Լ'հա ակնկալութիւնն Հարսին անարատի խօսեցելոյն Չերում անախտ Փեսայութեան. ահա այսօրիկ էին, զորս զացան մեզ անցեալ ժամանակք, և զորս յուսոյ